

Instituty náhradní (rodinné) péče o dítě

JUDr. Ing. Radovan Dávid

1. Úkoly:

1. Uvedte instituty náhradní výchovy.
2. Kdy je možné zařadit mezi instituty náhradní rodinné výchovy také poručenství?
3. Posuďte, kdy může rodič „zůstat“ zákonným zástupcem svého dítěte umístěného v péči třetí osoby.
4. Které instituty náhradní výchovy počítají zásadně se
 - a) souhlasem rodiče?
 - b) souhlasem, event. vyjádřením dítěte?
6. Jakou roli hrají sourozenecké vazby při rozhodování o náhradní výchově?
7. Mohou i prarodiče ovlivnit osud dítěte, o které se jeho rodiče nechtějí nebo neumí starat?
8. Může být nezletilé dítě odebráno z rodiny proti vůli jeho rodičů? Pokud ano, kým a za jakých podmínek.
9. Může být dítě v náhradní rodině považováno za osobu blízkou, osobu tvořící společnou domácnost? Jakou tyto skutečnosti hrají roli?
10. Posuďte, zda je vhodné a právně možné umístění nezletilé matky s jejím novorozencem do náhradní rodiny.
11. Vymezte situace, kdy není vyžadován souhlas rodičů k osvojení jejich dítěte.
12. Co se rozumí termínem „právně volné dítě“?
13. Co je podstatou zprostředkování osvojení? Který orgán je kompetentní?
14. Posuďte, zda je možné osvojení cizince, event. osvojení do zahraničí.
15. Zamyslete se, zda z hlediska *de lege ferenda* je vhodné osvojení zletilé osoby.
16. Uvedte jaký je rozdíl mezi biologickým rodičovstvím a rodičovstvím založeným osvojením.
17. Uvedte, jaký je rozdíl mezi svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby a mezi svěřením do pěstounské péče.

18. Posudte, za jaké situace může být ústavní výchova “vhodnější” než náhradní rodinná výchova.
19. Vymezte rozdíl mezi ústavní výchovou a svěřením dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.
20. Vysvětlete rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou.

2. Příklady k řešení:

1) U okresního soudu byl podán návrh na osvojení nezletilého Olivera Prokopa, a to manželem matky.

Navrhovatel, Jiří Prokop, uvedl, že manželství s matkou nezletilého uzavřel v roce 2002. Z tohoto manželství se narodilo další dítě, nezletilá Jitka Prokopová.

Nezletilý Olivek neví, že navrhovatel není jeho otcem, neboť s ním má shodné příjmení. V brzké době začne chodit do školy a tato skutečnost by mohla vyjít najevo.

V řízení bylo zjištěno, že otcovství k nezletilému bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, otec se však o syna nikdy nezajímal, platil pouze stanovené výživné. S osvojením projevil souhlas.

Uvedte, zda jsou v tomto případě dány podmínky pro povolení osvojení manželem matky, v jakém směru musí soud doplnit dokazování a zda bude vyžadovat k osvojení s ohledem na věk nezletilého i jeho souhlas.

2) Nezletilá svobodná matka Darja Nejezchlebová porodila syna Matěje. K tomuto dítěti nebylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Matka si dítě domů z porodnice nevzala. Své stanovisko odůvodnila tím, že se obává reakce svých rodičů. Matěj byl umístěn v kojeneckém ústavu, do kterého se matka dostavila pouze jednou, a to až ve třech měsících věku dítěte.

a) Uvedte, kdo je zákonným zástupcem nezletilého Matěje za situace, kdy je jeho matka stále nezletilá.

b) Je třeba souhlasu matky k případnému osvojení?

3) Manželé Oldřich a Marta Novákovi si osvojili nezletilou Kristýnu. V rodném listě jsou zapsáni na místech rodičů.

Po smrti Oldřicha uzavřela Marta nové manželství. Po 3 letech trvání dalšího manželství podal pan Ivan Závacký návrh na osvojení nezletilé Kristýny. V průběhu řízení vyšlo najevo, že vztah nezletilé Kristýny k novému manželu její matky, panu Ivanu Závackému, je velice problematický.

a) Posuďte, zda je soud povinen dotázat se nezletilé Kristýny na její stanovisko v souvislosti s osvojením.

b) Je tato „readopce“ právně možná?

4) Manželé Milan a Alena Dvořákovi si v roce 1983 osvojili společně nezletilého Jakuba. Nebyli zapsáni v matrice jako rodiče dítěte, dítě neslo pouze jejich příjmení. Ještě v době nezletilosti činilo dítě osvojitelům značné výchovné problémy, bylo neukázněné, mělo sklony k záškoláctví, špatně prospívalo ve škole. Osvojitelé navštívili několikrát psychologickou poradnu, kde jim byla dána určitá doporučení. Osvojitelé však výchovu dítěte nezvládli. Ještě jako nezletilý měl Jakub problémy se zákonem. Po propuštění z výkonu trestu se osvojenec, již jako zletilý, nevrátil k osvojitelům a v současnosti s nimi neudrhuje žádné styky.

Osvojitelé proto podali návrh na zrušení osvojení. Osvojenec s návrhem nesouhlasil.

a) Posuďte, zda jsou v tomto případě dány důvody pro zrušení osvojení.

b) Uveďte také, jaké jsou se zrušením osvojení spojeny právní následky.

5) Návrhem adresovaným soudu se manželé Jaromír a Jitka Macháčkovi domáhali svěřením nezletilého Davida Kratochvíla do společné pěstounské péče. Uvedli, že mají nezletilého u sebe již přes rok, a to na základě dohody s matkou, která měla nastoupit výkon trestu odnětí svobody. Jitka Macháčková je sestrou otce nezletilého. O nezletilého se řádně starají. Nezletilý David je na tetu se strýcem zvyklý a dobře u nich prospívá.

Otec nezletilého Davida se o dítě nezajímal, nenavštěvoval ho, občas zaslal manželům určitou částku jako výživné. Se svěřením do pěstounské péče souhlasí.

Matka, která je ve výkonu trestu, nesouhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče, ačkoli se po celou dobu o dítě nezajímal. Z výkonu trestu odnětí svobody by mohla být propuštěna nejdříve v roce 2015.

Posuďte, zda by v daném případě byl nutný souhlas matky ke svěření dítěte do pěstounské péče, a zda by mohl soud návrhu vyhovět, příp. v jakém směru by si měl doplnit dokazování.

6) Paní Marie Požárová požádala návrhem soud o svěření nezletilé Karolíny Krátké do pěstounské péče. Ze zprávy orgánu sociálně-právní ochrany bylo zjištěno, že se jedná o rozvedenou ženu ve věku 38 let, která byla zařazena do seznamu uchazečů o náhradní rodinnou péči a absolvovala přípravu k přijetí dítěte do rodiny.

Nezletilá Karolína je umístěna u paní Požárové na základě rozhodnutí orgánu sociálně-právní ochrany o dočasné péči. Karolína si rychle zvykla na nový domov, dobře prospívá, došlo i ke zlepšení školního prospěchu. Nezletilá trpí lehkou smyslovou vadou.

Matka nezletilé byla rozsudkem okresního soudu zbavena rodičovské zodpovědnosti. Otec nezletilé není znám.

a) Uvažte, zda jsou v daném případě splněny podmínky pro svěření dítěte do pěstounské péče, zda lze návrhu vyhovět, příp. v jakém směru by si měl soud doplnit dokazování.

b) Zabývejte se otázkou vzniku práva na příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči.

7) Rodiče nezletilých dětí Jana a Kamily zahynuli při dopravní nehodě. Péči o nezletilé děti fakticky převzal jejich starší, již zletilý bratr Libor. Libor je svobodný, žije se svými sourozenci ve společné domácnosti a v současné době studuje vysokou školu. K jeho osobní péči o děti a společnou domácnost nejsou výhrady. Často mu vypomáhají prarodiče a další příbuzní.

Uvažte, jakým způsobem by měla být právně řešena situace nezletilých dětí, aby měli zákonného zástupce a nemuseli se stěhovat z rodinného bytu.

8) Manželství rodičů nezletilé Romany Jiránkové bylo rozvedeno. Nezletilá byla svěřena do výchovy matky, otci bylo stanoveno výživné. Otec se o nezletilou po rozvodu nezajímal, krátce po rozvodu vycestoval do zahraničí a místo jeho současného pobytu není známo. Matka dítěte na podzim náhle zemřela.

Babička nezletilé, s níž nezletilá žila ve společné domácnosti, podala návrh na svěření nezletilé do pěstounské péče.

Posudte, zda je možné svěřit nezletilou Romanu do pěstounské péče babičce, příp. v jakém směru by si měl soud doplnit dokazování.

9) Nezl. Věra Horvátová, nar. 15. 3. 1999 byla ihned po narození umístěna v kojeneckém ústavu a posléze v dětském domově. Stejný osud potkal i její další tři sourozence: nezl. Miroslavu, nar. 20. 6. 2000, nezl. Josefa, nar. 1. 2. 2002 a nezl. Gejzu, nar. 15. 5. 2003. Protože domek rodičů vyhořel, rodiče bydleli na ubytovně a objektivně neměli možnost se o děti starat. Nejstarší dcera manželů, Žaneta, nar. 8. 10. 1996 byla v péči příbuzných. Aby sourozenci nebyli od sebe odtrženi, protože nezl. Věra by již musela být přemístěna do dalšího typu dětského domova, rozhodl orgán sociálně-právní ochrany v únoru 2004 o umístění všech sourozenců (s výjimkou Žanety) do dočasné péče budoucí pěstounky v SOS vesničky.

Rozsudkem okresního soudu ze srpna 2004 byla ústavní výchova u všech sourozenců zrušena a děti byly svěřeny do pěstounské péče paní Jiřiny Olešnické.

K odvolání rodičů nezl. dětí byl krajským soudem v únoru 2005 rozsudek soudu I. stupně ve výrocích o zrušení ústavní výchovy potvrzen. V části výroku, kterým byla nezl. Věra svěřena do pěstounské péče byl změněn tak, že se návrh Jiřiny Olešnické na svěřeni nezl. Věry do její pěstounské péče zamítá. Ve zbývající části výroku, kterou byli ostatní tři sourozenci svěřeni do pěstounské péče Jiřiny Olešnické, byl rozsudek soudu I. stupně potvrzen.

Ve svém rozhodování byl krajský soud veden úvahou, že třebaže se všechny nezletilé děti od února 2004 nacházejí v přímé péči pěstounky v SOS vesničky, „je nepochybné, že v tomto prostředí by byly zajištěny ty nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dětí, jaké jim vlastní rodiče zřejmě nebudou schopni nikdy poskytnout. Na druhé straně však pouze v této skutečnosti by neměl být spatřován zájem dítěte, na jehož základě by dítě mělo být svěřeno do pěstounské péče.“

Rodičům byla přidělena garsoniéra, kde mají dvoupatrovou postel pro děti, a tak mohli převzít do své péče nezl. Žanetu, a mají nyní ještě jedno místo na spaní pro některé ze svých dalších čtyř dětí. Proto rozhodl krajský soud o zamítnutí návrhu na svěřeni nezl. Věry do pěstounské péče. Ostatní děti podle názoru krajského soudu zůstanou v pěstounské péči do doby, než si rodiče vytvoří vhodné bytové podmínky.

Posudte, co je v zájmu dítěte a zabývejte se možnostmi řešení této situace.

10) Rozsudkem okresního soudu byly nezletilé děti Anna Krátká a Marek Krátký svěřeny do výchovy babičky ze strany otce. Soud takto potvrdit faktický stav, neboť babička se o děti starala od narození. Soud měl prokázáno, že matka nezajišťovala řádně péči o děti, otec byl v rozhodné době ve výkonu trestu.

V září však podala matka návrh na svěření dětí do své výchovy. Svůj návrh zdůvodnila tím, že nedávno uzavřela nové manželství a má dobré bytové podmínky. V lednu se jí narodilo další dítě, s nímž je v současné době na mateřské dovolené, takže má dostatek času starat se i o své dvě děti z předchozího manželství.

V řízení bylo zjištěno, že děti u babičky dobře prospívají, babička zajišťuje výživu dětí z prostředků, které jí poskytují rodiče, ale často i z vlastních.

Otec dětí má na výživném nedoplatek 28.500,- Kč, a v současnosti nikde nepracuje. O děti se nezajímá, nepíše jim. Matka dětí přispívala na výživu nepravidelně. Nyní na děti neplatí ničeho, neboť její nový manžel nikde nepracuje, ona pobírá rodičovský příspěvek a sociální dávky. Matka za dětmi přichází jen občas, zpravidla o svátcích, kdy jim donese nějaké hračky, třebaže bydlí nedaleko. Matka uvedla, že se s dětmi stýká tak málo proto, že jí babička (její tchyně) ve styku vždy bránila.

Babička nesouhlasila se svěřením dětí do výchovy matky a uvedla, že je schopna se o ně starat i nadále. Je ochotna matce styk s dětmi umožnit, ale nevěří tomu, že by matka byla schopna zajišťovat celodenní péči o obě děti trvale. Navíc má za to, že děti mají k matce velmi lhostejný vztah a nejeví zájem o přestěhování.

Posuďte, zda jsou v daném případě splněny podmínky pro změnu výchovného prostředí, event. jaké další důkazy by si soud měl opatřit.

11) Návrhem podaným u soudu se manželé Jiří a Martina Nováčkovi domáhali svěření nezletilých dětí Šárky a Ivety do své výchovy. Uvedli, že jsou prarodiči obou nezletilých dětí.

Matka nezletilých, jejich dcera, utrpěla vážný úraz, po němž je invalidní, je odkázána na vozík. Po tomto úrazu se dcera s manželem přestěhovali k prarodičům do jejich domu, aby mohli prarodiče dceři pomáhat s péčí o děti. Zdravotní stav dcery se v posledním období značně zhoršil. Její manžel není schopen zabezpečovat péči o děti, protože požívá často alkoholické nápoje, pracuje jen příležitostně a není možné se na něj spolehnout. Několikrát se stalo, že nevyzvedl děti ze školky a namísto toho seděl v místním pohostinství. Na výživu dětí přispívá pouze

nepravidelně. Poté, co opět přišel domů v podnapilém stavu, jej dědeček nezletilých z domku vyhodil, takže v současnosti otec bydlí u svých rodičů.

Matka nezletilých souhlasila se svěřením dětí do výchovy prarodičů, otec prohlásil, že přestal požívat alkoholické nápoje a o děti je ochoten se starat až budou větší.

Uvažte, zda v daném případě jsou splněny podmínky pro svěření dětí do výchovy podle § 45 zák. o rodině a uveďte, jak by měl soud vymezit rozsah práv a povinností k nezletilým.

12) Matka nezletilé Kláry Novotné utrpěla vážný úraz, v jehož důsledku nebyla schopná vykonávat osobní péči o nezletilou. Otec Kláry zemřel před pěti lety.

Sestra matky, matka dalších dvou dětí, se nabídla, že se o nezletilou Kláru postará. Teta Kláry byla vdaná, s manželem však nežila ve společné domácnosti. Klára k ní měla vždy velmi dobrý vztah.

a) Zvažte, jaké právní řešení by v dané situaci bylo nejvýhodnější.

b) Je možné, aby matka zůstala nadále zákonným zástupcem nezletilé Kláry?

13) Matka nezletilého Roberta Malíka se návrhem adresovaným soudu domáhala zrušení ústavní výchovy nad nezletilým a žádala svěření Roberta do své péče.

V řízení bylo zjištěno, že nezletilý byl umístěn do ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu ze dne poté, co se u něj začaly projevovat výrazné výchovné problémy. Nezletilý, který byl vychováván pouze matkou (otec nezletilého se o něj od rozvodu vůbec nezajímal), se začal dopouštět drobných krádeží, měl velké absence ve škole a začal se toulat. Když matka viděla, že na výchovu syna přestává stačit, souhlasila s umístěním nezletilého do ústavní výchovy. Nyní se však domnívá, že se situace zlepšila. Při návštěvě nezletilého v ústavu si jí chlapec stěžoval, že se mu v ústavu nelíbí, protože jsou na něj nadměrně přísní, a že přál si, aby mohl vrátit domů. Sliboval matce, že ji bude ve všem poslouchat.

Ve zprávě z ústavu bylo uvedeno, že u nezletilého došlo k částečnému zlepšení chování, je však hrubý k vychovatelům, odmítá respektovat domácí řád a vyhrožuje, že z ústavu uteče k matce. Matka syna nyní často navštěvuje a projevuje o něj zájem.

a) Posudte, zda jsou dány podmínky pro zrušení ústavní výchovy, případně jaká jiná výchovná opatření by měl soud učinit.

b) V jakém směru by soud měl doplnit dokazování?